

Ilona Matejko-Peterka*

Opava

Libri, artificialia, scientifica. . . Mikrokosmos przedstawicieli rodu Orlików z Łazisk na zamku w Żywocicach Dolnych

Abstract

The aim of this article is to present the material framework of life of the noble Orlik family from Łaziska, owners of, among others, the Żywocice Dolne estate (Czech: Dolní Životice, German: Schönstein) near Opava, which was one of the so-called enclaves in Silesia. I first outline this family's history and the circumstances of their members' appearance in Czech lands. After a brief characterization of the source materials used in the research (mainly inventories of movable property from the castle in Żywocice Dolne), I reconstruct the interests of this nobility, both bibliophilic and in collecting other household and personal items. These movable assets, as my research shows, constituted an essential part of the microcosm created by the Orliks within the walls of the Żywocice Dolne castle. Their examination allows, on the one hand, to identify the personal preferences and needs of the representatives of the mentioned family, and on the other hand, makes it possible to find out how they used their property to manifest social status and prestige, and to what extent they imitated the lifestyle of wealthier social classes.

Keywords: The Orliks from Łaziska, Żywocice Dolne, nobility, inventories of movables, everyday life

Słowa kluczowe: Orlikowie z Łazisk, Żywocice Dolne, szlachta, inwentarze ruchomości, życie codzienne

Wprowadzenie

Naturalną potrzebą człowieka była od zawsze chęć posiadania przedmiotów, która przejawiała się najczęściej w nieposkromionym ich gromadzeniu. Owo dążenie do wypełniania własnej przestrzeni różnymi rzeczami mogło być uwarunkowane nie tylko aspektami użytkowymi, lecz także względami spo-

* Slezská univerzita v Opavě; e-mail: ilona.matejko-peterka@fpf.slu.cz; ORCID: 0000-0002-8182-5447.

lęcznymi (prestiż), estetycznymi (poczucie piękna), psychologicznymi (potrzeba luksusu), intelektualnymi (dążenie do poszerzania własnej wiedzy) czy nawet – jak np. w przypadku „króla kolekcjonerów” wśród czeskich władców, czyli cesarza Rudolfa II – terapeutycznymi (leczenie poprzez kontakt zmysłowy z przedmiotami). Potrzebę gromadzenia rzeczy można obserwować już od zarania dziejów, jednak szczególnego znaczenia zaczęło ono nabierać na kontynencie europejskim dopiero w okresie renesansu, a nasiliło się w kolejnych stuleciach¹. Wiązało się to z jednej strony z duchem samej epoki, która stawiała w centrum uwagi człowieka i jego potrzeby, z drugiej zaś ze wzrastającym zainteresowaniem dobrami materialnymi ze strony samych władców czy też członków różnych rodów szlacheckich, którzy dążyli w ten sposób do dodania sobie i własnej rodzinie znaczenia w oczach współczesnych i potomnych².

Jednym ze szlacheckich rodów, którego świat rzeczy zasługuje na szczególną uwagę, byli Orlikowie z Łazisk, właściciele m.in. majątku Żywocice Dolne (czes. Dolní Životice, niem. Schönstein) koło Opawy. Majątek ten, położony na obszarze Śląska Austriackiego należącego do monarchii habsburskiej, stanowił jedną z tzw. morawskich enklaw na Śląsku, czyli obszarów podlegają-

¹ Z szerokiej literatury na ten temat zob. np. B. Brouk, *Lidé a věci*, Václav Petr, Praha 1947; H. Brožková, J. Círk, O. Drahotová, J. Rous, L. Slaviček, *Sběratelství*, Svoboda, Praha 1983; A. Urs Sommer, D. Winter, M. Skirl, *Die Hortung. Eine Philosophie des Sammelns*, Parerga, Düsseldorf 2000; P. Blom, *To Have and to Hold: An Intimate History of Collectors and Collecting*, Abrams Press, New York 2003; M. Górniak-Durose, *Psychologiczne aspekty posiadania – między instrumentalnością a społeczną użytecznością dóbr materialnych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2002; P. Blom, *Sammelwunder, Sammelwahn. Szenen aus der Geschichte einer Leidenschaft*, Eichborn, Frankfurt am Main 2004; P. van der Grijp, *Passion and Profit: Towards an Anthropology of Collecting*, Lit, Berlin 2006.

² O problematyce gromadzenia rzeczy przez władców oraz przedstawicieli różnych rodów szlacheckich zob. np.: L. Slaviček, *Dvě podoby barokního šlechtického sběratelství 17. století v Čechách: sbírky Otty Nostice ml. (1608–1665) a Františka Antonína Berky z Dubé (1649–1706)*, [w:] *Život na dvoře barokní šlechty (1600–1750)*, ed. V. Bůžek, Jihočeská univerzita, České Budějovice 1996, s. 483–513; L. Veselá, *Knihy na dvoře Rožmberků*, Scriptorium, Praha 2005; B. Bukovinská, *Kunstkamera Rudolfa II. ve světle inventáře z let 1607–1611*, [w:] *Společnost v zemích habsburské monarchie a její obraz v pramenech (1526–1740)*, edd. V. Bůžek, P. Král, Jihočeská univerzita, České Budějovice 2006, s. 121–147; L. Slaviček, „Sobě, umění, přátelům”. Kapitoly z dějin sběratelství v Čechách a na Moravě 1650–1939, *Společnost pro odbornou literaturu – Barrister & Principal*, Brno 2007; O. Jakubec, *Rudolf II. a rudolfínské umění. Císařský mecenát a sběratelství*, „Dějiny a současnost: kulturně historická revue” 2012, R. 34, č. 2, s. 32–34; J. Kräftner, *Lichtenštejnové jako sběratelé umění a mecenáši*, „Časopis Matice moravské” 2013, R. 132, s. 215–226; L. Slaviček, *Zámecká obrazárna v Rájci nad Svitavou a sběratelství rodu ze Salm-Reifferscheidtů ve světle pramenů*, „Opuscula historiae atrium. Časopis Semináře dějin umění Filozofické fakulty Masarykovy univerzity” 2014, R. 63, č. 1–2, s. 94–119; J. Jung, *Lichnovští z Voštic a jejich sběratelské a stavební aktivity v letech 1848–1928*, Ostravská univerzita, Ostrava 2017; idem, *Sbírka moderního umění knížat Lichnovských*, [w:] *Sborník Národního památkového ústavu v Ostravě*, edd. R. Skřebská, M. Strakoš, Národní památkový ústav (dalej: NPÚ), územní odb. prac. v Ostravě, Ostrava 2018, s. 33–42; M. Kindl, *Sběratelství v éře biskupa Karla*, [w:] idem, *Karel z Lichtensteinu-Castelcornu (1624–1695): místa biskupovy paměti*, Muzeum umění Olomouc, Olomouc 2019, s. 289–295; J. Zimmer, *Die Schatz- und Kunstkammer Kaiser Rudolf II. in Prag. Inventare und Listen im Kontext weiterer Quellen von 1576 bis 1860*, Artefactum, Praha 2021.

cych zależności lennei od biskupa ołomunieckiego³. Niniejszy artykuł stawia więc sobie za cel przybliżenie materialnych ram życia przedstawicieli tego rodu na dolnożywocickim zamku – problematyki wymykającej się dotąd kompleksowym opracowaniom naukowym. Na podstawie analizy zachowanych źródeł archiwalnych związanych z funkcjonowaniem wspomnianego majątku (głównie inwentarzy z dolnożywocickiego zamku) oraz części ocalałych zbiorów bibliotecznych tego rodu, obecnie rozproszonych po różnych bibliotekach, zostanie podjęta próba rekonstrukcji zainteresowań tej szlachty – zarówno bibliofilskich, jak i w zakresie gromadzenia innych przedmiotów użytku domowego i osobistego. Pozwoli to z jednej strony na identyfikację osobistych preferencji i potrzeb przedstawicieli wspomnianego rodu, z drugiej zaś na porównanie wyłaniającego się obrazu z panującą wówczas modą, a także poznanie statusu społecznego tej rodziny.

Orlikowie z Łazisk – zarys historii rodu

Warto zaznaczyć, że Orlikowie to stary polski ród herbu Nowina, wywodzący się z Łazisk niedaleko Radomia (obecnie gmina Orońsko, powiat szydłowiecki). Ich obecność w tym rejonie została potwierdzona źródłowo co najmniej od lat osiemdziesiątych XV w., kiedy to majątek znajdował się w rękach Mikołaja Orlika († ok. 1534)⁴. Pierwszym przedstawicielem tego rodu na ziemiach czeskich był jego wnuk Stanisław mł. Orlik († 1607), syn Stanisława (1509–1559) i Katarzyny Komorowskiej z Żywca († po 1580), który po ukończeniu nauki na Uniwersytecie w Padwie (studiował w latach 1566–1568) pełnił od 1569 r. aż przez 38 lat służbę na dworze Habsburgów i brał czynny udział w prowadzonych przez nich wojnach⁵. Jako zwolennik pretendenta do polskiej korony królewskiej Maksymiliana III opuścił wraz z nim w latach osiemdziesiątych XVI w. Królestwo Polskie i osiadł na Morawach, dając w ten sposób początek linii rodu Orlików z Łazisk na ziemiach czeskich. Schronienie znalazł wówczas wraz z rodziną, podobnie jak wielu innych stronników Habsburgów (np. Bartłomiej Paprocki), na dworze biskupa ołomunieckiego Stanisława Pawłowskiego z Pawłowic (ok. 1545–1598)⁶.

³ Szerzej na ten temat zob. P. Tesař, *Nejstarší dějiny enkláv moravských na Opavsku*, „Věstník Matice Opavské” 1914, R. 22, s. 1–30; 1921, R. 26–27, s. 1–44; 1922, R. 28, s. 1–21.

⁴ G. Kublin, *Rodzina Orlików i jej związki z dominikańskimi klasztorami w Krakowie i Raciborzu*, „Rocznik Krakowski” 2022, R. 88, s. 76.

⁵ H. Kowalska, *Orlik Stanisław h. Nowina (zm. 1559)*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 24, red. B. Olszamkowski, Z. Padlewski, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław 1979, s. 205; G. Kublin, *Rodzina Orlików...*, s. 78–79. Zob. też: H. Barycz, *Polacy na studiach w Rzymie w epoce Odrodzenia (1440–1600)*, Polska Akademia Umiejętności, Kraków 1938.

⁶ J. Stibor, *Černá ovce rodu Orliků z Laziska (ze života těšínské šlechty v 17. století)*, „Těšínsko” 1993, R. 36, s. 7; R. Sękowski, *Herbarz szlachty śląskiej*, t. 6, Fundacja „Zamek Chudów”, Katowice 2008, s. 95; M. Kubica, *Zemský hejtman ve spirále dluhů – Karel František hrabě Orlik z Laziska*, [w:] *Sigilla – arma – monetae. Sborník příspěvků k 70. narozeninám profesora Tomáše Krejčíka*, edd. J. Brňovják, P. Elbel, Masarykova univerzita, Brno–Ostrava 2021, s. 455. Zob. też:

Interesujące nas Żywocice Dolne zyskał do rodowego portfolio Orlików wnuk Stanisława mł. Orlika – Stanisław Hieronim († 1668), który kupił je 22 grudnia 1659 r. za 6 tys. zł od swojej teściowej Anny Marii Wilimowskiej z Kojkowic (czes. Vilímovskiej z Kojkovic; wcześniej Moszowskiej z Morawczyna, ches. Mošovskiej z Moravčina) wraz z pobliskimi Herticami i starym dworem w miejscowości Stikovec⁷. W ten sposób stał się pierwszym właścicielem dolnożywocickiego majątku z rodu Orlików, który następnie będą przejmować jego potomkowie.

Po śmierci Stanisława Hieronima w 1668 r. majątek ten nabył kilka lat później jego syn Piotr Leopold (1649–1721). Kupił go 3 grudnia 1674 r. za kwotę 10 tys. zł od swojej matki Reginy Katarzyny i młodszych braci, a następnie wznosił tam okazałą twierdzę⁸. Gdy zmarł w 1721 r., Żywocice Dolne, a także Dzierżkowice (czes. Držkovice, niem. Dirschkowitz), które posiadał od 1694 r., przeszły w ręce jego syna Karola Franciszka (1695–1770), który stał się jednym z najbardziej znaczących przedstawicieli rodu Orlików na ziemiach czeskich. Piastował bowiem liczne funkcje w strukturach administracyjnych i sądowniczych, w tym stanowisko starosty generalnego księstwa opawsko-karniowskiego (od 1751 r.), a w uznaniu zasług został w 1753 r. wyniesiony do stanu hrabiowskiego⁹.

Karol Franciszek wznosił w Żywocicach Dolnych okazałą rezydencję, otoczoną ozdobnym parkiem w stylu francuskim, która doskonale odzwierciedlała jego pozycję społeczną oraz wygórowane ambicje. Powstała ona w wyniku przebudowy miejscowej twierdzy z 12 pokojami na barokowy zamek składający się z aż 47 pomieszczeń¹⁰. Następnie wybudował na zamku bibliotekę naukową, a w samej miejscowości oraz w niedalekich Herticach kaplicę pw. Boskiego Zbawiciela¹¹. Te inwestycje oraz kosztowny styl życia stały się jednak powodem

A. Turek, *Przybysze z Polski w Opawskim, Karniowskim i na morawskich enklawach w XVI i XVII wieku*, „Sobótka” 1951, R. 6, s. 232–244.

⁷ J. Stibor, *Orlík z Laziska*, [w:] *Biografický slovník Šlezska a severní Moravy*, d. 4 (16), ed. L. Dokoupil, Ostravská univerzita, Ostrava 2003, s. 79–82.

⁸ Zemský archiv v Opavě (dalej: ZAO), oddział Olomouc (dalej: ZAO-OL.), Lenní dvůr Kroměříž. Díl V. Spisy lén olomouckých biskupů a arcibiskupů. Svazek 46. Lenní statek Dolní Životice a Hertice (1590)–1874 (dalej: Lenní dvůr Kroměříž V, sv. 46), inv. č. 11302, sign. R-IV-d-3/1, kart. 802.

⁹ J. Stibor, *Orlík...*, s. 88; M. Kubica, *Deputování stavů Opavsko-krnovského knížectví na šlezském veřejném konventu v druhé polovině 18. století*, „Šlezský sborník” 2019, R. 117, č. 2, s. 19–20; idem *Zemský hejtman...*, s. 456–461.

¹⁰ F. Spurný a kol., *Hrady, zámky a tvrze ve Čechách, na Moravě a ve Šlezsku*, d. 2, Svoboda, Praha 1983, s. 59; M. Kubica, *Zemský hejtman...*, s. 462. Szerzej na temat historii dolnożywocickiego zamku oraz jego przemian architektonicznych zob. np. *Schloss Schönstein*, [w:] *Troppauer Heimat-Chronik. Beiträge zur Heimatgeschichte und zur Pflege der alten Heimatgemeinschaft des Oppa- und Altvaterlandes*, Hrsg. Heimatkreisgemeinschaft Troppau e.V., Sitz München, Heimat Chronik Verlag, Bamberg 1964, s. 202, 254–255; P. Vojtal, *Výsledky průzkumu zámku v Dolních Životicích*, [w:] *Sborník Památkového ústavu v Ostravě*, edd. J. Gwuzd, J. Purkyňová, Památkový ústav v Ostravě, Ostrava 1994, s. 41–43; L. Gróman, *Dolní Životice. Náš domov. (Z minulosti a současnosti šlezské obce)*, obec Dolní Životice, Dolní Životice 1995; F. Musil, *Neznámé zámky Moravy a Šlezska*, Šmíra-Print, Ostrava 2015, s. 79–82.

¹¹ Zob. P. Tesař, *Kostel Nejsvětějšího Spasitele v Dolních Životicích*, Římskokatolická farnost Dolní Životice, Dolní Životice 2008.

jego ciągłych problemów finansowych oraz rosnącego zadłużenia, którego nie był w stanie pokryć dochodami uzyskiwanymi ze swoich majątków¹².

Po śmierci Karola Franciszka w 1770 r. Żywocice Dolne przejął jeden z jego synów – Jan Chrzyciel (1750–1811). Wraz z majątkiem odziedziczył również po nim znaczne długi, które musiał spłacać wspólnie z rodzeństwem. W przeciwieństwie do ojca nie związał już swojej kariery ze sferą administracyjno-sądowniczą, lecz początkowo z Kościołem (został kanonikiem w Ołomuńcu), a później z wojskiem, w którego strukturach pełnił różne funkcje. 19 września 1793 r. poślubił w Żywocicach Dolnych Marię Annę, wdowę po Janie de Matha Józefie hrabim Larisch (1738–1792), jednak małżeństwo pozostało bezdzietne¹³. Z tego powodu, a także prawdopodobnie ze względu na problemy finansowe, sprzedał w 1800 r. Żywocice Dolne swojemu pasierbowi Janowi de Matha Józefowi mł. hrabiemu Larisch (1766–1820), przypuszczalnie z całym wyposażeniem zamku, wraz z cenną biblioteką¹⁴. Sam zamieszkał w Opa-wie (w budynku dzisiejszego pałacu Blüchera), gdzie zmarł w 1811 r. Po jego śmierci ród Orlików wymarł po mieczu¹⁵. W historycznej pamięci regionu pozostawił jednak liczne ślady, świadczące o znaczących inwestycjach w sferze reprezentacji oraz wystawnym stylu życia jego przedstawicieli, prowadzonym jednak najczęściej z długami w tle.

Inwentarz ruchomości dolnożywocickiego zamku z 1790 r. – okoliczności powstania i wartość poznawcza

Dolnożywocicki zamek znajdował się więc w rękach Orlików z Łazisk przez ponad 140 lat (1659–1800). Poza tym, że stanowił jeden z elementów ich strategii reprezentacyjnej, zmierzającej do podkreślenia statusu społecznego poprzez okazałość i luksus, był również przestrzenią zarówno życia codziennego, jak i realizacji własnych zainteresowań¹⁶. O tym, jak wyglądała owa przestrzeń oraz jakimi meblami była wypełniona, informują nas dziś głównie materiały źródłowe. Wśród nich szczególną wartość poznawczą mają przede wszystkim inwentarze ruchomości, umożliwiające bezpośredni wgląd w szlachecką prywatność. Dokumenty tego typu tworzone najczęściej w celu oszacowania i uporządkowania posiadanego lub przekazywanego majątku¹⁷. Stanowią one znakomite źródło

¹² Zadłużenie Karola Franciszka Orlika na lennym majątku Żywocice Dolne i Hertice wynosiło w 1756 r. 54 260 zł, natomiast w 1773 r. – 33 012 zł (ZAO-OL, Lenní dvůr Kroměříž V, sv. 46, inv. č. 11512, sign. VI/66, kart. 825).

¹³ J. Stibor, *Orlík...*, s. 90.

¹⁴ F. Spurný a kol., *Hrady...*, s. 59.

¹⁵ J. Stibor, *Orlík...*, s. 90–91; P. Mašek, *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti*, d. 2: N–Ž, Argo, Praha 2010, s. 40.

¹⁶ Zob. J. Kubeš, *Reprezentační funkce sídel vyšší šlechty z českých zemí (1500–1740)*, České Budějovice 2005, niepublikowana praca doktorska obroniona na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Południowoczeskiego w Czeskich Budziejowicach.

¹⁷ M. Neudertová, „*Item ve velkém fraucimře před luthausem se nachází...*”. *Příspěvek ke studiu inventářů pozdně renesančních rezidencí v severozápadních Čechách*, [w:] *Aristokratické reziden-*

wiedzy o wyposażeniu szlacheckich rezydencji oraz ówczesnym poziomie i stylu życia ich właścicieli. Jednocześnie poprzez szczegółowe spisy przedmiotów dokumentują różnorodne potrzeby (materialne, kulturalne, duchowe itp.) właścicieli, ich ambicje i społeczne aspiracje¹⁸. Pozwalają ponadto zajrzeć nawet tam, gdzie nie sięgają źródła ikonograficzne – do kwater służby, pomieszczeń urzędników zamkowych czy zaplecza gospodarczego zamku¹⁹. Dzięki temu mogą służyć szerokiemu spektrum badań nad np. mentalnością ówczesnych ludzi, ich ekonomicznym poziomem życia, systemem wartości, zainteresowaniami oraz obowiązującymi normami kulturowymi i obyczajowymi²⁰.

Dla dolnożywocickiego zamku z okresu przebywania w nim przedstawicieli rodu Orlików zachowało się kilka inwentarzy ruchomości. Spośród nich największą wartość poznawczą ma jednak – głównie ze względu na swoją kompletność, szczegółowość oraz różnorodność tematyczną – najmłodszy z nich, tj. pochodzący z 1790 r., który jest obecnie przechowywany w Archiwum Krajowym w Opawie (czes. Zemský archiv v Opavě)²¹. Obejmuje bowiem, jak można wnioskować na podstawie komparacji znajdujących się w nim przedmiotów ze spisami rzeczy zawartymi w starszych tego typu źródłach, majątek skumulowany przez lata przez poszczególnych członków tego rodu. Stanowi więc materialny zapis starań kilku pokoleń Orlików w zakresie gromadzenia mobiliów, a także wyraz ich potrzeb i aspiracji.

dence a dvory v raném novověku, edd. V. Bůžek, P. Král, Jihočeská univerzita, České Budějovice 1999, s. 163–164.

¹⁸ U. Kicińska, *Splendory domowe w staropolskich inwentarzach ruchomości*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” 2017, R. 65, nr 4, s. 462. Zob. też: A. Pośpiech, *Majątek osobisty szlachcica w świetle wielkopolskich pośmiertnych inwentarzy ruchomości z XVII wieku*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” 1981, R. 29, nr 3, s. 463–482; idem, *Pułapka oczywistości. Pośmiertne spisy ruchomości szlachty wielkopolskiej z XVII wieku*, Letter Quality, Warszawa 1992. Z bogatej czeskiej literatury zajmującej się inwentarzami szlacheckich siedzib zob. np. Z. Wirth, *Inventář zámku litomyšlského z r. 1608*, „Časopis Společnosti přátel starožitností českých v Praze” 1913, R. 21, s. 123–125; J. Dostál, *Inventář svršků na panství rychnovském z doby konfiskací pobělohorských*, „Časopis pro dějiny venkova” 1926, R. 13, s. 208–212; F. Teplý, *Telecké inventáře*, „Časopis Společnosti přátel starožitností českých v Praze” 1927, R. 35, s. 171–176; H. Gross, *Inventář zámku Český Krumlov, sepsaný roku 1600 Václavem Březanem*, „Ročenka Vlastivědné společnosti jihočeské při Městském museu v Českých Budějovicích za rok 1929” 1930, s. 16–26; J. Pešek, *Pozůstalostní inventář jako pramen poznání kultury každodenního života*, [w:] *Kultura každodenního života českých a moravských měst v předbělohorské době*, ed. V. Bůžek, Jihočeská univerzita, České Budějovice 1991, s. 30–42; J. Hrdlička, *Nově objevený inventář renesančních interiérů zámku v Telči z roku 1589*, „Jihočeský sborník historický” 1994, R. 63, s. 178–184.

¹⁹ E. Lukášová, *Zámecké interiéry. Pohledy do aristokratických sídel od časů renesance do doby první poloviny 19. století*, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2015, s. 15.

²⁰ B. Popiołek, *„Manelek dwie i pereł sznurów cztery”. O szlacheckich inwentarzach posagowych i pośmiertnych XVII wieku*, „Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis. Studia Historica IV” 2005, R. 28, s. 166–167.

²¹ ZAO, Velkostatek Dolní Životice 1738–1945, inv. č. 11, sign. 1. Znany jest ponadto inwentarz spisany 17 maja 1668 r. po śmierci Stanisława Hieronima (ZAO-OL, Lenní dvůr Kroměříž V, sv. 46, inv. č. 11438, sign. Sperr. I/2, kart. 815) czy też inwentarz dóbr lennych Žywočice Dolne i Hertice sporządzony po zgonie Piotra Leopolda Orlika w 1721 r. (ZAO-OL, Lenní dvůr Kroměříž V, sv. 46, inv. č. 11312, sign. R-IV-d-5/1, kart. 802).

Na marginesie podejmowanych tu rozważań warto jednak podkreślić, że nie jest do końca jasne, z jakiego powodu powstał wspomniany inwentarz. Z pewnością nie jest on pośmiertnym spisem mienia, gdyż w tym czasie nie odnotowano żadnego zgonu w rodzinie Orlików. Nie został także sporządzony w celu uregulowania kwestii dziedziczenia, ponieważ ówczesny właściciel Żywocic Dolnych, hrabia Jan Chrzyciel Orlik, nie miał potomstwa. Szczegółowy wykaz przedmiotów zawarty w inwentarzu sugeruje jednak, że jego powstanie mogło wiązać się z zadłużeniem owego hrabiego i potrzebą oszacowania posiadanego przez niego majątku. Przypuszczenie to wydaje się częściowo potwierdzać fakt, że hrabia Jan Chrzyciel Orlik planował ok. 1790 r. dokonać pewnego rodzaju reformy swoich zobowiązań finansowych poprzez pożyczkę znacznej sumy pieniędzy (38 tys. zł) od jednego z wierzycieli w celu konsolidacji swoich długów w jeden. Przeszkodą okazała się jednak niska wycena dolnożywocickiego majątku w księgach lennych arcybiskupstwa ołomunieckiego. W celu jej weryfikacji hrabia zlecił sporządzenie nowej wyceny, którą przeprowadzono w listopadzie 1790 r. Możliwe zatem, że wspomniany inwentarz, spisany kilka miesięcy wcześniej (w marcu i kwietniu 1790 r.), miał służyć jako materiał pomocniczy do tej wyceny lub – co również prawdopodobne – do wyłączenia ujętych w nim przedmiotów z zadłużenia hipotecznego.

Zastanawiający jest również fakt powstania tego inwentarza aż w Norymberdze. W literaturze przedmiotu pojawiła się hipoteza, że mogło to być związane z pełnieniem w tym czasie przez hrabiego Orlika jakiejś funkcji wojskowej w tym mieście. Wskazywać by na to miały jego kontakty z lat 1790 i 1792 z sekretarzem ds. wojennych Norymbergi Georgiem Friedrichem Schmidem, dotyczące zaciągnięcia pożyczki pieniężnej²².

Materialne ramy życia przedstawicieli rodu Orlików na dolnożywocickim zamku

Zgodnie z ówczesną szlachecką praktyką inwentarzową przedmioty odnotowywane w inwentarzach były najczęściej grupowane według określonych kategorii – zazwyczaj według ich typów (np. książki, odzież, broń, klejnoty itp.) lub rodzaju materiału, z którego zostały wykonane (np. srebro, szkło, miedź itp.). Rzadziej wymieniano je z podziałem na poszczególne pomieszczenia, w których się znajdowały. Istotna była również kolejność przedmiotów w strukturze inwentarza, gdyż wskazywała na ich wartość (nie tylko materialną). Z reguły na początku wymieniano drogocенności, a następnie rzeczy mniej wartościowe.

²² J. Bakala, *Poznámky o zámecké knihovně v Dolních Životicích z r. 1790*, „Časopis Slezského muzea – série B” 1958, R. 7, s. 114. Jak już nadmieniono, wspomniany inwentarz znajduje się obecnie w opawskim archiwum. Warto jednak dodać, że został tam przekazany w 1957 r. z archiwum w Bílovcu, dokąd trafił po 1945 r. z zamku Nová Horka (niem. Neuhübel). Przyczyn jego obecności na owym zamku można doszukiwać się w tym, że najprawdopodobniej po sprzedaży Żywocic Dolnych przez hrabiego Orlika hrabiemu Larischowi w 1800 r. dokument ten dostał się do rąk Marii Ludwiki (1722–1802), jedynej żyjącej wtedy siostry hrabiego Jana Chrzyciela Orlika. Maria Ludwika była małżonką hrabiego Karola Józefa Vettera von Lilien (1719–1792), ówczesnego właściciela majątku Nová Horka.

we²³. Liczba przedmiotów danego typu również miała znaczenie – świadczyła bowiem o stopniu zapotrzebowania na nie ze strony ich posiadacza, o skali jego zainteresowań danym obszarem, jak też o dostępności poszczególnych przedmiotów na ówczesnym rynku.

Wspomniany inwentarz z 1790 r. został również skonstruowany w podobny sposób. Na podstawie zawartych w owym źródle informacji można wnioskować, że wyjątkowe miejsce w świecie rzeczy Orlików na dolnożywocickim zamku zajmowały przede wszystkim książki, które wchodziły w skład tamtejszej biblioteki, założonej przez Karola Franciszka Orlika, a następnie rozszerzonej przez jego syna Jana Chrzciciela. Wskazuje na to nie tylko liczba woluminów, ale także umieszczenie ich spisu na samym początku inwentarza. W czasie jego powstania cały księgozbiór liczył ponad 1200 tytułów w 1398 tomach. Większość stanowiły prace z XVI–XVIII w., napisane po łacinie, francusku, włosku i niemiecku (zaskakuje natomiast brak dzieł czeskojęzycznych), co może świadczyć o kompetencjach językowych ich właścicieli. Wiadomo, że obaj wspomniani Orlikowie byli ludźmi gruntownie wykształconymi i żywo interesującymi się ówczesną nauką oraz jej najnowszymi osiągnięciami. Swoją wiedzę pogłębiali podczas licznych podróży po Europie Zachodniej, a doświadczenie zdobywali, piastując różnorodne funkcje w administracji państwowej i sądownictwie²⁴. Stworzona przez nich biblioteka – jak można sądzić na podstawie spisanych tytułów prac – nie koncentrowała się na konkretnej dziedzinie, lecz charakteryzowała się różnorodnością tematyczną, odzwierciedlającą szerokie spektrum intelektualnych zainteresowań właścicieli zamku. Znaczną część księgozbioru stanowiły dzieła historyczne i polityczne, w mniejszym zaś stopniu poświęcone filozofii, teologii, prawu i literaturze²⁵.

Zainteresowanie historią przedstawicieli tego rodu wpisywało się w ówczesny trend, zgodnie z którym szlachta najczęściej uzasadniała swoją pozycję społeczną poprzez odwołania do praw historycznych. Spośród dzieł z tego zakresu szczególne miejsce w bibliotece Orlików zajmowały przede wszystkim opracowania genealogiczne, o czym świadczy już ich umieszczenie na początkowych pozycjach w spisie książek²⁶. Na uwagę zasługują m.in. prace autorstwa Johanna Hübnera (np. *Genealogische Tabellen, Kurtze Fragen aus der Genealogie*), Johanna Gottfrieda Biedermanna (np. *Genealogie*) oraz dzieła poświęcone genealogii samego rodu Orlików (m.in. *Gr. Orlickisches Familienbuch, Gr. Orlickische Geschlechts Urkunden*)²⁷. Należy podkreślić, że dążenie do poznania własnej przeszłości i rodzinnych korzeni było wśród szlachty szczególnie sil-

²³ U. Kicińska, *Splendory domowe...*, s. 462.

²⁴ P. Mašek, *Zámecká knihovna Solca, „Knihy a dějiny”* 1996, R. 3, č. 2, s. 26–32; M. Kubica, *Zemský hejtman...*, s. 462.

²⁵ B. Nebeská, P. Mašek, *Slezské zámecké knihovny. Katalog výstavy 23.9–26.12.2021*, NPÚ, územní odb. prac. v Českých Budějovicích, České Budějovice 2021, s. 18–19.

²⁶ J. Bakala, *Poznámky...*, s. 115. Warto podkreślić, że większość pozycji książkowych odnotowanych w inwentarzu z 1790 r. ma skrócone tytuły i nie zawiera nazwisk autorów. Nazwiska twórców pojawiają się jedynie w przypadkach, gdy byli oni bardzo znani.

²⁷ ZAO, Velkostatek Dolní Životice 1738–1945, inv. č. 11, sign. 1, *Catalogus*, poz. 3–6, 172.

ne, gdyż określało tożsamość tej grupy i wyróżniało ją spośród innych warstw społecznych. Istotnym czynnikiem sprzyjającym rozwojowi szlacheckich badań genealogicznych były ponadto różnego rodzaju kwestie prawno-gospodarcze²⁸.

Najwięcej prac w bibliotece Orlików dotyczyło jednak sytuacji politycznej różnych terytoriów, głównie monarchii habsburskiej i jej władców, przede wszystkim cesarza Józefa II²⁹. Co ciekawe, tylko kilka z nich odnosiło się bezpośrednio do ziem czeskich (w tym m.in. praca Franza Martina Pelzla pt. *Geschichte der Böhmen*³⁰), co wskazuje na niewielkie zainteresowanie Orlików tym obszarem. Przedstawiciele tego rodu interesowały również realia pobliskich ziem, szczególnie Prus (głównie w kontekście ich ówczesnej sytuacji politycznej, stosunków z Austrią oraz rządów króla Fryderyka II Wielkiego)³¹, Polski i jej rozbiórów³² oraz przedrewolucyjnej Francji i czołowych postaci tej epoki, m.in. króla Ludwika XVI i Anne-Roberta-Jacquesa Turgota³³. Wydaje się zatem, że Orlikowie wykazywali typowe dla ówczesnej szlachty zainteresowanie współczesnością. Koncentrowali swoją uwagę nie tylko na obszarze swojego zamieszkania, czyli monarchii habsburskiej, lecz także na innych organizmach państwowych, które były wówczas kluczowymi aktorami europejskiej sceny politycznej.

Ważne miejsce w bibliotece Orlików zajmowały również opracowania z zakresu historii Kościoła, które odzwierciedlały ich przywiązanie do wiary katolickiej. Część z nich miała charakter ogólny, podczas gdy inne koncentrowały się na konkretnej problematyce, np. na zakonie jezuitów, których szeroko zakrojona działalność, a następnie kasata ich zakonu w 1773 r. odbiły się szerokim echem w literaturze przedmiotu³⁴. Warto podkreślić, że większość ówczesnych szlacheckich księgozbiorów zamkowych na obszarze ziem czeskich miała katolicki charakter. Wyjątek stanowiły tylko biblioteki hrabiów z Žerotína w Bludovie (niem. Blauda) oraz hrabiów Zedwitz w Aš (niem. Asch), któ-

²⁸ C. Malewski, *Rodziny szlacheckie na Litwie w XIX wieku. Powiaty lidzki, oszmiański i wileński*, Fundacja Lanckorońskich, Warszawa 2016, s. 7.

²⁹ Z prac poświęconych cesarzowi Józefowi II na uwagę zasługują np.: J.J. Moser, *Betrachtungen über die Wahlcapitulation Kayser Josephs II.*, Frankfurt am M. 1777–1778; *Regierungsjahr Joseph II.*; *Joseph II. Gesetzbuch in Justitzsachen*; *La Vie de Joseph II.* – w: ZAO, Velkostatek Dolní Žitovice 1738–1945, inv. č. 11, sign. 1, *Catalogus*, poz. 20, 107, 178, 652a.

³⁰ ZAO, Velkostatek Dolní Žitovice 1738–1945, inv. č. 11, sign. 1, *Catalogus*, poz. 35.

³¹ Dla przykładu można wspomnieć np. o: F.C.J. Fischer, *Geschichte Friedrichs des Zweiten Königs von Preussen*; *Zustand der Preussen 1786*; *Leben Friedrich II. Königs in Preußen*; *De la monarchie prussienne* – w: ZAO, Velkostatek Dolní Žitovice 1738–1945, inv. č. 11, sign. 1, *Catalogus*, poz. 41, 249, 336, 645.

³² Na przykład: *Lettres sur la Pologne*; *Le Partage de la Pologne* – w: ZAO, Velkostatek Dolní Žitovice 1738–1945, inv. č. 11, sign. 1, *Catalogus*, poz. 601, 656.

³³ Między innymi: *Vie de Mr. Turgot*; *Vie de Louis XVI*; *La vérité sensible à Louis XVI* – w: ZAO, Velkostatek Dolní Žitovice 1738–1945, inv. č. 11, sign. 1, *Catalogus*, poz. 278, 371, 655.

³⁴ Przykładowo można tu wspomnieć np. o pracach: *Geschichte des Jesuiten in Portugal*; *Verbannung der Jesuiten aus China*; *Darstellung des heutigen Jesuitismus*; *Aufklärung des Jesuiten Ordens*; *Stiftung des Jesuiten Ordens* – w: ZAO, Velkostatek Dolní Žitovice 1738–1945, inv. č. 11, sign. 1, *Catalogus*, poz. 30, 57, 315, 380, 444.

rzy przez długi czas byli niekatolickiego wyznania³⁵. Wśród dzieł należących do Orlików nie zabrakło również szeroko pojętej literatury militarnej (m.in. na temat strategii wojennych, kondycji austriackiego wojska, historii wojen i kampanii wojennych itd.), co miało swoje uzasadnienie w pełnionych przez nich funkcjach wojskowych oraz w powszechnym zainteresowaniu ówczesnej arystokracji ową sferą życia publicznego³⁶.

W mniejszym stopniu uwaga Orlików była natomiast skierowana na filozofię, teologię, prawo oraz literaturę. Niemniej jednak w ich bibliotece znalazły się dzieła zarówno antycznych autorów, tj. Marka Aureliusza, Ksenofonta, Tytusa Liwiusza, Tacyty³⁷, jak i późniejszych, głównie oświeceniowych myślicieli, m.in. Wielanda, Voltaire'a, Monteskiusza czy Rousseau³⁸. Księgozbiór obejmował również rozmaite słowniki, encyklopedie oraz podręczniki gramatyki, co wynikało z faktu, że biblioteki zamkowe pełniły także funkcję edukacyjną dla młodych pokoleń szlacheckich³⁹.

Wydaje się zatem, że bibliofilskie zamiłowania Orlików były zgodne z duchem epoki, a ich księgozbiór pod względem liczebności i wartości merytorycznej dorównywał zasobom innych współczesnych im bibliofilów. Ówczesne ideały, propagujące rozwój wiedzy i nauki, miały niewątpliwie znaczący wpływ na rozbudzenie ich pasji czytelniczych. Kierowani ciekawością świata i chęcią zrozumienia jego mechanizmów, zafascynowani potęgą ludzkiego rozumu oraz żądni poznawania nowych miejsc i kultur, tworzyli księgozbiór o przemyślanym doborze pozycji. Gromadzili dzieła najczęściej bezpośrednio związane z ich życiem, odpowiadające konkretnym zainteresowaniom oraz potrzebom. Za pośrednictwem zgromadzonych książek mogli poznawać ogólną atmosferę tamtych czasów, śledzić rozwój myśli oraz zgłębiać metody prowadzące do poznania naukowego⁴⁰.

Warto nadmienić, że po sprzedaży Żywocic Dolnych w 1800 r. przez hrabiego Jana Chrzyciela hrabiemu Larischowi księgozbiór Orlików stał się częścią

³⁵ P. Mašek, *Zámecké, hradní a palácové knihovny v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, [w:] *Zámecké, hradní a palácové knihovny v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. K výstavě 50 let oddělení zámeckých knihoven Knihovny Národního muzea 1954–2004*, edd. P. Mašek, H. Turková, Národní muzeum, Praha 2004, s. 1.

³⁶ J. Bakala, *Poznámky...*, s. 115. Tematyce militarnej poświęcone zostały przykładowo następujące prace: *Atlas topographique et militaire; Etat militaire de France 1786; Kaiserliches Cavallerie Regulament; Cours de la science militaire; L'Artillerie raison* – w: ZAO, Velkostatek Dolní Životice 1738–1945, inv. č. 11, sign. 1, *Catalogus*, poz. 200, 608, 644, 648.

³⁷ *Marcus Aurelius Betrachtungen über sich selbst; Xenophons Denkwürdigkeiten des Sokrates; Histoire romaine de Tite Live; Corneli Taciti Vita* – w: ZAO, Velkostatek Dolní Životice 1738–1945, inv. č. 11, sign. 1, *Catalogus*, poz. 60, 91, 513, 1077.

³⁸ *Moral; Monsieur de Voltaire peint par lui-même, ou Lettres de cet écrivain; De l'esprit des lois; Oeuvres de Monsieur de Montesquieu; Les pensées de J.J. Rousseau; Émile ou De l'éducation par Rousseau* – w: ZAO, Velkostatek Dolní Životice 1738–1945, inv. č. 11, sign. 1, *Catalogus*, poz. 94, 343, 543, 632, 688.

³⁹ P. Mašek, *Zámecké, hradní a palácové knihovny...*, s. 3.

⁴⁰ N. Pelcová, *Evropské myšlenkové tradice k hodnotám evropské civilizace*, Univerzita Karlova, Praha 1998, s. 46–53.

biblioteki nieistniejącego już obecnie zamku w Solcy (niem. Solza), położonego wówczas na terenie Śląska Cieszyńskiego. Do dziś przetrwał niestety tylko w szczątkowej formie⁴¹. Liczy ok. 250 pozycji i jest rozproszony po różnych bibliotekach, m.in. Muzeum Narodowego w Pradze, Archiwum Krajowego w Opawie, Muzeum Ziemi Śląskiej w Opawie oraz Akademii Nauk Republiki Czeskiej⁴². O tym, że owe woluminy wchodziły wcześniej w skład biblioteki Orlików, świadczą obecnie przede wszystkim widniejące na nich ekslibrisy (zob. il. 1)⁴³.

W bibliotekach szlacheckich poza książkami gromadzono też często zbiory kartograficzne, które służyły celom zarówno praktycznym, jak i edukacyjnym. Szlachta wykorzystywała tego typu źródła przede wszystkim do zarządzania majątkami ziemskimi, dokumentowania granic posiadłości oraz rozstrzygania sporów granicznych. W sferze politycznej i publicznej znajomość kartografii była natomiast szczególnie cenna w służbie dyplomatycznej, planowaniu wojskowym oraz orientacji w sprawach międzynarodowych. Mapy stanowiły też nieodzowny element podczas podróży edukacyjnych, znanych jako *Grand Tour*⁴⁴. Zainteresowanie szlachty kartografią było więc zjawiskiem wielowymiarowym, wynikającym z różnorodnych potrzeb i aspiracji tej warstwy społecznej. Prawdopodobnie z podobnych powo-

Ilustracja 1. Exlibris hrabiego Jana Chrzciciela Orlika (Gottlob Friedrich Krebel, *Europäisches Genealogisches Handbuch*, Leipzig 1792)

Źródło: Zemský archiv v Opavě, knihovna, sign. Ch 151.

⁴¹ Na uwagę zasługuje fakt, że na obszarze ziem czeskich przetrwało do dziś ok. 350 bibliotek zamkowych. Z tego na terenie czeskiego Śląska w dobrym stanie znajduje się 6 bibliotek (Bílá Voda, Bílý Potok, Bruntál, Hradec nad Moravicí, Ropice, Solca), 14 zachowało się fragmentarycznie (Deštné, Dolní Životice, Dubová/Horní Víkštejn, Fulnek, Hnojník, Hošťálkovy, Jánský Vrch, Kobylá, Kyjovice, Paskov, Stěbořice, Štáblovice, Třebovice, Velké Hoštice), a 19 całkowicie zanikło (Albrechtice, Bernatice u Javorníka, Brantice, Dobroslavice, Dolní Červená Voda, Fulštejn, Hlavnice, Horní Heřmanice, Jezdkovice, Jindřichov, Kravaře, Linhartovy, Nový Dvůr, Poruba, Raduň, Slezské Rudoltice, Šenov, Velké Kunčice, Vlčice), zob. B. Nebeská, P. Mašek, *Slezské zámecké knihovny...*, s. 7, 99.

⁴² P. Mašek, *Biblioteka Dworska z Solcy*, „Pamiętnik Cieszyński” 1996, R. 11, s. 37.

⁴³ O funkcjach i znaczeniu ekslibrisów zob. B. Liška, *Exlibris a supralibros v českých korunních zemích v letech 1000 až 1900*, Spolek sběratelů a přátel exlibris v Praze, Praha 1980.

⁴⁴ Szerzej na ten temat zob. np. M. Kamecka, „Do cudzych krajów”. *Edukacyjne podróże szlachty polskiej do Francji w epoce saskiej*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2012, s. 33–36; A. Mączak, W. Tygielski, *Grand Tour. O nowożytnych podróżach*, „Borussia” 2001, R. 24/25, s. 17–32.

dów gromadzili materiały kartograficzne na zamku w Żywocicach Dolnych również Orlikowie. W ich zbiorze znalazły się m.in. mapy różnych niemieckich miast (tj. Kulmbachu, Würzburga, Norymbergi), rozmaitych części monarchii habsburskiej (Górnych i Dolnych Węgier, Chorwacji itd.), holenderskiej prowincji Zelandia czy też plan podróży cesarza Józefa II po Galicji⁴⁵. Warto zauważyć, że przedmioty tego typu były rzadko wzmiankowane w szlacheckich inwentarzach.

W kręgu zainteresowań ówczesnej szlachty znalazły się również dzieła sztuki, które służyły zarówno celom reprezentacyjnym, jak i osobistej przyjemności estetycznej. W zbiorach szlacheckich znajdowały się najczęściej obrazy, rzeźby, grafiki oraz wyroby rzemiosła artystycznego. Sprowadzano często te przedmioty z zagranicy, zwłaszcza podczas podróży edukacyjnych i dyplomatycznych. W przypadku Orlików ich zamiłowanie do sztuki odzwierciedlało się najwyraźniej w posiadaniu dość liczego zbioru miedziorytów (ponad 220 szt.) oraz szkiców portretowych (29 szt.). Wśród tych pierwszych znalazły się dzieła o tematyce m.in. religijnej, mitycznej, krajobrazowej oraz portrety władców i bliskich krewnych, np. rodziców hrabiego Jana Chrzyciela Orlika, jego rodzeństwa, a nawet ulubionego psa, co potwierdza zapis w inwentarzu z 1790 r.: „La paix – mój ukochany pies”⁴⁶. Co ciekawe, tylko w trzech przypadkach zostali odnotowani autorzy poszczególnych prac. Biorąc jednak pod uwagę ich nazwiska (np. Annibale Carracci), było to zapewne zabiegiem zamierzonym, mającym na celu wyeksponowanie wartości tych przedmiotów. Ten sam cel przyświecał prawdopodobnie także notatce znajdującej się przy pracy zatytułowanej „Miłosierdzie”, przy której napisano: „Za którą mój ojciec sam zapłacił w Rzymie 12 000”⁴⁷. Na zbiór szkiców portretowych składały się natomiast głównie wizerunki różnych członków rodu Orlików (m.in. samego hrabiego Jana Chrzyciela), władców (np. cesarza Józefa II, Marii Teresy) oraz przedstawicieli rozmaitych rodzin szlacheckich (np. hrabiego Ferdynanda Vettera von der Lilie, hrabiny Haddick, „starej” hrabiny Khevenhüller i innych)⁴⁸. Nie da się wykluczyć, że niektóre z tych przedmiotów Orlikowie mogli otrzymać jako dary od władców lub wpływowych arystokratów, którzy często ofiarowywali swoje portrety na znak szczególnej łaski czy wyróżnienia podczas wizyt w ich dworach bądź z okazji ważnych uroczystości rodzinnych takich jak śluby czy chrzciny⁴⁹. Można zatem wnioskować, że owe kolekcje nie tylko cieszyły oko i odzwierciedlały gust ich właścicieli, lecz także stanowiły wyraz ich orientacji religijnej, osobistych kontaktów społecznych oraz ideowych i politycznych sympatii⁵⁰.

W świecie rzeczy Orlików nie zabrakło również przedmiotów *stricto* domowego i osobistego użytku. Wśród tych pierwszych znalazły się przede wszystkim

⁴⁵ ZAO, Velkostatek Dolní Žitovice 1738–1945, inv. č. 11, sign. 1, *Landkarten*, b.p.

⁴⁶ Ibidem, *Kupferstich*, b.p. (cytaty ze źródeł w całej pracy – tłum. własne).

⁴⁷ Ibidem.

⁴⁸ Ibidem, *Silhouetten*, b.p.

⁴⁹ J. Petráň, L. Petráňová, *Venkov a město*, [w:] *Dějiny hmotné kultury*, sv. 2, č. 1: *Kultura každodenního života od 16. do 18. století*, ed. J. Petráň, Karolinum, Praha 1995, s. 272.

⁵⁰ U. Kicińska, *Splendory domowe...*, s. 468.

kim meble, które łącząc funkcje użytkowe z reprezentacyjnymi, stanowiły jeden z ważniejszych elementów wyposażenia szlacheckich rezydencji⁵¹. Rucho- mości tego typu wymieniano najczęściej w inwentarzach z XVIII w., łącznie z pochodzącymi z dolnożywocickiego zamku, bezpośrednio w poszczegól- nych pomieszczeniach⁵². W szlacheckich domostwach można było znaleźć: komody, kredensy, szafy, stoły, krzesła, łóża, kanapy, lustra, kobierce, dywany czy stojące zegary. Przedmioty te były niejednokrotnie wykonane z drogich materiałów czy też bogato zdobione wymagającymi technikami, intarsjami z cennego drewna czy dekoracjami w laku⁵³. Szlachta szczególną wagę przy- kładała przede wszystkim do jakości i pochodzenia mebli, często sprowadzając je z zagranicy, zwłaszcza z Francji, Anglii, Włoch czy Niemiec. Nie inaczej było również w przypadku przedstawicieli rodu Orlików, którzy posiadali w swojej dolnożywocickiej siedzibie m.in. „angielskie biurko” czy „stolik z ty- rolskim pokryciem”⁵⁴. W ich przestrzeniach nie zabrakło również innych war- tościowych przedmiotów m.in.: „pięknych dużych zegarów stojących, jednego z karylionem, wybijającego godziny i kwadranse, a drugiego powtarzającego kwadranse”, „kanapy suknem obitej”, „szafy na zastawę stołową, srebro i szkło”, „dwóch nowych drewnianych skrzyń na dokumenty, okutych”, czy też rzeczy służących codziennej rozrywce, m.in. „stolika do gry w bilard”⁵⁵, które były, co warto podkreślić, niezwykle rzadko wzmiankowane w szlacheckich inwen- tarzach. Przedmiotom tym często towarzyszyły też różnego rodzaju dekoracje umieszczane na ich powierzchniach. Na wyróżnienie zasługują np. „osobliwy róg ryby piły” czy „wypchany szczygieł”⁵⁶, w których można doszukiwać się namiastki inspiracji gabinetami osobliwości (kunstkamerami, z niem. *Kunst- kammer*), będącymi najczęściej domeną warstw panujących⁵⁷. Wszystkie te

⁵¹ Szerzej na temat funkcji i znaczenia mebli zob. np. F. Cimburek, J. Halák, K. Herain, Z. Wirth, *Dějiny nábytkového umění*, d. 3, Rovnost, Brno 1950; F. Windisch-Graetz, *Möbel Eu- ropas. Renaissance und Manierismus. Vom 15. Jahrhundert bis in die erste Hälfte des 17. Jahr- hunderts*, Klinkhardt & Biermann, München 1983; J. Dumanowski, *Meble w dworach wielko- polskich w XVIII wieku: materialne ramy przestrzeni prywatnej i społecznej*, [w:] *Dom, majątek, klient, sługa. Manifestacja pozycji elit w przestrzeni materialnej i społecznej (XIII–XIX wiek)*, red. M.R. Pauk, M. Saczyńska, Wydawnictwo Instytutu Archeologii i Etnologii PAN, Warszawa 2010, s. 201–212.

⁵² M. Neudertová, „*Item ve velkém fraucimře před lusthausem se nachází...*”. *Príspevek...*, s. 188–189.

⁵³ E. Lukášová, *Zámecké interiéry...*, s. 163.

⁵⁴ ZAO, Velkostatek Dolní Životice 1738–1945, inv. č. 11, sign. 1, *Einrichtungen und Effek- ten*, b.p.

⁵⁵ *Ibidem*.

⁵⁶ *Ibidem*.

⁵⁷ Kunstkamerę posiadał m.in. Ferdynand II (Tyrolski), który swoją kolekcję przechowywał na zamku Ambras, oraz Rudolf II rezydujący na zamku w Pradze. Od XVII w. gabinety oso- bliwości stopniowo przestawały być wyłącznie domeną władców i coraz częściej pojawiały się wśród przedstawicieli klasy średniej i duchowieństwa. Szerzej na temat kunstkamer niektórych władców zob. np.: R. Bauer, H. Haupt, *Das Kunstkammerinventar Kaiser Rudolfs II. 1607–1611*, Anton Schroll, Wien 1976; E. Scheicher, *Die Kunst und Wunderkammern der Habsburger*, Mol- den Wien, Wien 1979; B. Bukovinská, *Kunstkomora Rudolfa II...*, s. 121–147.

mobilia nie tylko zatem świadczyły o świadomym kształtowaniu przestrzeni rezydencjonalnej przez członków tego rodu, lecz także wskazywały na znajomość przez nich aktualnych trendów w europejskiej kulturze materialnej.

Wyrazem nadążania za panującą modą przez ówczesną szlachtę było również sprowadzanie, wówczas jeszcze mało rozpowszechnionych, wyrobów z porcelany, szkła i fajansu⁵⁸. Posiadanie tego typu przedmiotów odzwierciedlało wyrafinowany gust, zamożność oraz otwartość na nowości. Przedstawiciele rodu Orlików starali się także podążać za ówczesnymi trendami, na co wskazuje choćby posiadanie przez nich imponującego, liczącego prawie 100 elementów, serwisu wykonanego z angielskiej kamionki, cenionej wówczas ze względu na zarówno walory estetyczne, jak i jakość wykonania⁵⁹. Nie mieli natomiast zbyt wielu przedmiotów z porcelany – bo zaledwie kilka sztuk – ale niektóre z nich, jak np. „piękny dzbanek do kawy z drezdeńskiej porcelany” czy „porcelanowa filiżanka do czekolady”, były wówczas towarami wyjątkowo pożądanymi i cieszącymi się szczególną renomą⁶⁰. Podobnie cenione były serwowane w nich napoje, tj. kawa i czekolada, które obok herbaty stanowiły świadectwo życia na odpowiednim poziomie i korzystania z kulinarnych nowinek docierających do ówczesnych domostw⁶¹. Członkowie tej rodziny pochwalić mogli się zaś większym zbiorem luksusowych wyrobów ze szkła, uchodzącego w tym czasie za produkt drogi i wytworny. Wśród nich znalazły się np. komplet „6 poczdamskich kieliszków do wina ze złotym szlifem”, „5 kieliszków do rosolisu” czy też „12 szklanek z monogramem O.”⁶², czyli znakiem bezpośrednio odwołującym się do rodu. Posiadanie przedmiotów dekorowanych rodowymi symbolami w postaci inicjałów, monogramów czy herbów było wówczas szczególną oznaką prestiżu⁶³. Owe cenne wyroby znajdujące się w posiadaniu rodu Orlików świadczyły zatem z jednej strony o dbałości jego przedstawicieli

⁵⁸ U. Kicińska, *Splendory domowe...*, s. 467.

⁵⁹ W skład tego serwisu wchodziło: 4 tuziny płaskich talerzy, 1,5 tuzina głębokich talerzy, 2 wazy na talerzu, 12 małych talerzy, 8 owalnych i 4 okrągłe półmiski, 4 salaterki, sosjerka z podstawką i łyżkami oraz maselniczka (ZAO, Velkostaték Dolní Životice 1738–1945, inv. č. 11, sign. 1, *Englisches Steinguts*, b.p.).

⁶⁰ ZAO, Velkostaték Dolní Životice 1738–1945, inv. č. 11, sign. 1, *Porcelain, und Gläser*, b.p. Szerzej na temat znaczenia osiemnastowiecznej porcelany i mody na nią zob. J. Diviš, *Evropský porcelán*, Artia, Praha 1985, s. 49–86; H. Brožková, *Když byl porcelán novinkou a lovit se prostě slušelo*, „Umění a řemesla” 1998, R. 39, č. 1, s. 55–60; A. Ročko, *Porcelomania ošwieconych*, [w:] *Codzienność i niecodzienność ošwieconych*, t. 1: *Przyjemności, pasje i upodobania*, red. B. Mazurkova, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2013, s. 127–145.

⁶¹ Zob. D. Marešová, P. Demeter, *Šlechtické neřesti. Káva a čokoláda na šlechtických sídlech Čech a Moravy*, NPÚ, územní odb. prac. v Českých Budějovicích, České Budějovice 2017; D. Marešová, *Ušlechtilé nápoje. Káva, čaj a čokoláda na šlechtických sídlech Čech a Moravy ve druhé polovině 17. a 18. století na základě výzkumu zámeckých a palácových inventářů*, „Opera historica: časopis pro dějiny raného novověku” 2018, R. 19, č. 2, s. 191–204; K. Černý, *Ze zámorí do Čech. Čokoláda, čaj a káva v raném novověku*, Academia, Praha 2020.

⁶² ZAO, Velkostaték Dolní Životice 1738–1945, inv. č. 11, sign. 1, *Porcelain, und Gläser*, b.p.

⁶³ A. Penkała-Jastrzębska, *Mit srebrnej łyżeczki? Przedmioty prestiżowe w szlacheckich inwentarzach majątkowych z ksiąg grodzkich województwa krakowskiego w czasach saskich*, „Kwartalnik Historyczny” 2020, R. 127, nr 1, s. 47.

o elementy wyposażenia domowego najwyższej jakości, pochodzące głównie z prestiżowych ośrodków produkcji, z drugiej zaś o ich zamiłowaniu do luksusu i elegancji.

Najwyraźniejszym wyznacznikiem statusu szlachty i przejawem jej upodobania do drogocennych przedmiotów użytku domowego były jednak srebra stołowe – naczynia i sztucce, szczególnie cenione za trwałość, wartość materialną oraz walory estetyczne. Korzystano z nich głównie podczas wyjątkowych uroczystości, natomiast w życiu codziennym używano z reguły ekwiwalentów wykonanych z tańszych materiałów takich jak cyna, miedź czy żelazo⁶⁴. Przedmioty te przechowywano najczęściej w specjalnie do tego przeznaczonych kredensach (z wł. *credenza*) w jadalni lub układano w skrzyniach umieszczanych w komorze (tzw. srebrnej izbie) znajdującej się w pobliżu kuchni⁶⁵. Z ekonomicznego punktu widzenia stanowiły one istotną lokatę kapitału. Często wykorzystywano je jako zastaw pod pożyczki lub włączano do posagów. Bywały też niejednokrotnie dziedziczone z pokolenia na pokolenie. W szlacheckich inwentarzach były one zazwyczaj odnotowywane wśród najcenniejszych kosztowności, co potwierdzają również zachowane rejestry z dolnożywocickiego zamku. Spis z 1790 r. podaje, że Orlikowie byli właścicielami srebrnego zestawu, na który składały się: duży dzbanek do kawy, średni dzbanek, dzbanek do herbaty, dzbanek do mleka, dwie „zakrzywione” łyżki do nakładania, cztery solniczki, cztery łopatkki do soli oraz bogaty komplet sztucców przeznaczony dla 24 osób, składający się ze srebrnych łyżek stołowych, noży, czterozębnych widelców oraz łyżeczek do kawy⁶⁶. Liczebność oraz zróżnicowanie tego zestawu świadczą bez wątpienia o wyższym standardzie życia tego rodu, zdecydowanie wykraczającym poza przeciętny poziom zamożności. Już sam fakt posiadania srebrnych sztucców dla ponad 20 osób był wyznacznikiem znacznego bogactwa oraz przejawem ugruntowanej pozycji społecznej i materialnej⁶⁷. Warto nadmienić, że dążenie do podkreślenia statusu nie ograniczało się u tej szlachty jedynie do reprezentatywnej zastawy stołowej. Członkowie rodu Orlików posiadali także wiele innych cennych przedmiotów domowego użytku wykonanych z tego cennego kruszcu. Pośród nich znajdowały się np.: srebrna miednica do mycia z połączanymi obręczami, pudełko na mydło czy świeczniki stołowe⁶⁸.

Istotnym elementem wyposażenia domów szlacheckich była również bielizna stołowa i łazienkowa (obrusy, serwety, ręczniki). Przechowywano ją naj-

⁶⁴ U. Kicińska, *Splendory domowe...*, s. 466.

⁶⁵ J. Petrůň, L. Petrůňová, *Venkov a město...*, s. 267. Zob. też: P. Kalousová, *Kuchyně a stolníčení na šlechtických sídlech*, Pavla Kalousová, Praha 2016.

⁶⁶ ZAO, Velkostatek Dolní Žitovice 1738–1945, inv. č. 11, sign. 1, *Silber Effecten, und von Werts*, b.p.

⁶⁷ A. Pośpiech, *Srebrna łyżka – probierz szlacheckiej zamożności? (Przykład Wielkopolski XVII wieku)*, [w:] *Nędza i dostatek na ziemiach polskich od średniowiecza po XX wiek*, red. J. Sztetyło, Semper, Warszawa 1992, s. 154–155.

⁶⁸ ZAO, Velkostatek Dolní Žitovice 1738–1945, inv. č. 11, sign. 1, *Silber Effecten, und von Werts*, b.p.

częściej w specjalnych skrzyniach lub komodach, dbając przy tym, aby była wykonana z materiałów najwyższej jakości (np. lnu, adamaszku, bawełny). Jakość tkanin, obok pochodzenia i ewentualnych zdobień (np. hafty, koronki, wyszywane herby i monogramy), stanowiła bowiem jeden z głównych wyznaczników wartości materialnej tych przedmiotów oraz świadczyła o pozycji społecznej właściciela. Każda sztuka tej bielizny była starannie inwentaryzowana w szlacheckich spisach majątku. Ujmują ją także inwentarze z dolnożywocickiego zamku, które wymieniają łącznie kilkadziesiąt tekstyliów tego typu, w tym 29 szt. serwet⁶⁹. W podobny sposób postrzegano też pościel i rzeczy związane z sypialnią, których wartość była również uzależniona od miejsca pochodzenia i rodzaju materiału, z którego zostały wykonane⁷⁰. W posiadaniu Orlików znajdowały się m.in. „wiedeńskie koce”, „jedwabne narzuty” czy „podgłówki wyściełane końskim włosiem”⁷¹, cenionym wówczas za swoją trwałość, sprężystość oraz właściwości higieniczne (materiał ten nie chłonał wilgoci).

Oprócz rzeczy użytku domowego istotną część majątku każdego szlachcica stanowiły także mobilia o charakterze osobistym, wśród których najcenniejsze były odzież, broń oraz klejnoty. O wartości odzieży świadczył nie tylko materiał, z którego została wykonana, czy rodzaj zdobienia, lecz także fakt, że często była przekazywana z pokolenia na pokolenie i stanowiła ważną część posagu. Praktyki te pokazują więc, jak wielką wagę przywiązywano do ubioru jako zarówno przedmiotu materialnego, jak i nośnika rodzinnej tradycji oraz prestiżu⁷². Nie inaczej było w przypadku rodu Orlików, dla którego odzież stanowiła równie istotny element reprezentacji społecznej. Wiadomo, że ostatni męski przedstawiciel tego rodu, hrabia Jan Chrzyciel, zgromadził w swojej garderobie bogaty zbiór strojów, wśród których znalazło się m.in. kilka mundurów (w tym jeden „zupełnie nowy z obszytą kamizelką i spodniami”), kilka okryć wierzchnich (krótkie i długie płaszcze, kozuchy), kilkanaście kamizelek (z kołnierzem i bez oraz w stylu Pompadour) oraz różnorodne spodnie (skórzane, wełniane, dziane, taftowe) o rozmaitych barwach, wzorach i prowe-

⁶⁹ Ibidem, *Wäsch.*, b.p.

⁷⁰ Zob. L. Soukupová, *Lůžko a postel (Pokus o sémioticko-funkční analýzu)*, [w:] *Posta Josefu Petráňovi. Sborník prací z českých dějin k 60. narozeninám prof. dr. Josefa Petráňe*, edd. Z. Beneš, E. Maur, J. Pánek, Historický ústav ČSAV, Praha 1991, s. 113–133.

⁷¹ ZAO, Velkostatek Dolní Životice 1738–1945, inv. č. 11, sign. 1, *Bethzeug*, b.p.

⁷² Szerzej na ten temat np.: L. Petráňová, J. Petráň, *Oděvní kultura*, [w:] *Dějiny hmotné kultury*, sv. 2, č. 2: *Kultura každodenního života od 16. do 18. století*, ed. J. Petráň, Karolinum, Praha 1997, s. 847–867; A. Nachtmannová, *Mezi tradicí a módou. Odívání v Čechách od renesance k baroku*, NPÚ, územní odb. prac. středních Čech v Praze, Praha 2012; L. Vaňková, V. Pilná, *Metodika datování a interpretace portrétů 16.–18. století pomocí historické módy*, NPÚ, územní odb. prac. středních Čech v Praze, Praha 2013; T. Lengyelová, *Život na šlechtickom dvore. Odev, strava, domácnosť, hygiena, voľný čas*, Slovart, Bratislava 2016; *Oděv v Čechách ve středověku a raném novověku. Sborník příspěvků ze specializované konference uspořádané Národním památkovým ústavem, územním odborným pracovištěm středních Čech v Praze 14. října 2015*, edd. A. Nachtmannová, O. Klapetková, NPÚ, územní odb. prac. středních Čech v Praze, Praha 2016; M. Nemec, *Mužský odev 18. století v zrcadle soudních písemností z Liptovské stolicy*, „Český lid: Czech Ethnological Journal” 2023, R. 110, č. 1, s. 85–107.

nienie (węgierskie, niemieckie), a także nakrycia głowy (kapelusze, czapki)⁷³. Paleta barw obejmowała zarówno delikatne jasne odcienie (biały, żółty), jak i intensywne kolory, przede wszystkim czarny, czerwony i niebieski. W zakresie ubioru można zatem zaobserwować wyraźne inspiracje modą zachodnią, głównie francuską.

Uzupełnieniem stroju było uzbrojenie, które należało do jednych z najcenniejszych przedmiotów w świecie rzeczy szlacheckich. Pełniło ono funkcję nie tylko praktyczną, lecz także symboliczną, świadcząc o statusie i tradycji rodu. Często było – podobnie jak inne wartościowe mobilia – przekazywane z pokolenia na pokolenie, co zwiększało jego wartość sentymentalną i historyczną⁷⁴. Znakomitą kolekcję broni białej i palnej (liczącą ponad 40 szt.) posiadali również Orlikowie. W pozostałym po hrabim Janie Chrzycielu rejestrze z 1790 r. wymieniono m.in.: muszkiet, kordelas myśliwski, kilka dubeltówek śrutowych, kilkanaście pistoletów zarówno rodzimej produkcji, jak i importowanych, cztery szable (w tym jedną paradną) oraz dwa noże tureckie. Niektóre z tych przedmiotów zostały odziedziczone po różnych członkach jego rodziny, np. szabla turecka i węgierska „po zmarłym bracie”, a turecki nóż „po moim zmarłym ojcu”⁷⁵. Przy tym nie tylko liczba sztuk broni podkreślała status właściciela, lecz także materiał, z którego została ona lub jej akcesoria wykonane, a także występujące na nich zdobienia. Wspomniany inwentarz wymienia m.in. „dwie hiszpańskie trzcinki z gałkami z kości słoniowej i złotymi okuciami”⁷⁶, służące do nabijania pistoletów. Na uwagę zasługują ponadto uwzględnione wśród uzbrojenia srebrne i mosiężne obroże dla psów, w tym dla chartów, które zapewne miały związek z polowaniami. Warto podkreślić, że posiadanie tej rasy psów było bardzo kosztownym wydatkiem; w XVIII w. nie wszyscy przedstawiciele stanu szlacheckiego mogli sobie na to pozwolić⁷⁷.

Wyjątkowe miejsce w świecie rzeczy osobistych szlachty zajmowały również klejnoty. Drogocенności te odgrywały niezwykle istotną rolę, wykraczającą daleko poza funkcję czysto dekoracyjną. W wymiarze społecznym były wyraźnym wskaźnikiem statusu i prestiżu rodu. Poprzez ich liczbę, jakość

⁷³ ZAO, Velkostaték Dolní Životice 1738–1945, inv. č. 11, sign. 1, *Kleidungs Sorten*, b.p.

⁷⁴ Na temat rodzajów broni białej i palnej oraz jej znaczenia zob. np.: P. Konopiský, P. Moudrý, *Chladné zbraně – Šavle habsburské monarchie 16.–20. století. Ze sbírek Vojenského historického muzea v Praze*, Ars-Arm, Praha 1991; Z. Vavrková, *Historické zbraně 15.–19. století. Rytíř, voják, kavalír, lovec*, Jihočeské muzeum, České Budějovice 1996; J. Šach, P. Moudrý, *Chladné zbraně v habsburské monarchii*, Ars-Arm, Praha 1998; E. Šnajdrová, *Palné zbraně v době baroka*, [w:] *Barokní Praha – barokní Čechie 1620–1740. Sborník příspěvků z vědecké konference o fenoménu baroka v Čechách, Praha, Anežský klášter a Clam-Gallasův palác, 24.–27. září 2001*, edd. O. Fejtová, V. Ledvinka, J. Pešek, V. Vlnas, Scriptorium, Praha 2004, s. 875–886; E. Wagner, *Zbraně sečné a bodné*, Aventinum, Praha 2004; P. Klučina, *Zbroj a zbraně. Evropa 6.–17. století*, Paseka, Praha 2004; V. Dolínek, J. Šach, *Historické lovecké zbraně*, Aventinum, Praha 2018.

⁷⁵ ZAO, Velkostaték Dolní Životice 1738–1945, inv. č. 11, sign. 1, *An Gewöhren*, b.p.

⁷⁶ *Ibidem*.

⁷⁷ M. Przeglądka, *Przedmioty niezwykle i typowe w osiemnastowiecznych spisach „mobioliów”. Inwentarz ruchomości podkomorzego wschowskiego Ignacego Niezychowskiego*, „Historia i Polityka” 2015, R. 6, s. 15–16.

i rodzaj manifestowano przynależność do elity społecznej. Stanowiły także ważny element systemu ekonomicznego ówczesnej szlachty, służąc jako forma lokaty kapitału i zabezpieczenie finansowe w niepewnych czasach. Często wykorzystywano je jako zastaw pod pożyczki; stanowiły również znaczną część posagu przekazywanego podczas zawierania małżeństw. Niejednokrotnie były dziedziczone, stając się materialnym świadectwem ciągłości i tradycji rodu⁷⁸. W inwentarzach szlacheckich klejnoty opisywano zazwyczaj z wyjątkową precyzją, akcentując przede wszystkim kruszec, z którego zostały wykonane, oraz zdobienia kamieniami szlachetnymi, półszlachetnymi czy perłami, co miało na celu wyeksponowanie ich wartości⁷⁹. Ową praktykę potwierdza również inwentarz z 1790 r. z dolnożywocickiego zamku, który wśród drogocenności należących do Orlików wymienia m.in.: „pierścionek z chryzolitem, obsadzony brylantami, karmazynowy”, „złoty zegarek kieszonkowy z repetycją”, „pierścionek z niebieską kompozycją i brylantowymi różami” czy „złoty trzonek pieczęci z karniolem, z herbem Orlików”⁸⁰. W celu podkreślenia rangi niektórych przedmiotów dodatkowo informowano o ich wartości materialnej („pierścionek z brylantami o wartości 750 zł”) lub o osobie, od której pochodziły („pierścionek typu *biscuit* od zmarłej cesarzowej”)⁸¹. Zastosowanie tak detalicznego opisu było więc sposobem na uwypuklenie drogocenności tych przedmiotów, a tym samym również statusu społecznego ich właściciela.

Podsumowanie

Analiza źródeł wskazuje, że rzeczy zgromadzone przez Orlików, a ujęte na kartach inwentarza z 1790 r., stanowiły istotną część stworzonego przez nich w murach dolnożywocickiego zamku mikroświata. W przestrzeni tej harmonijnie łączyły się elementy tradycyjne, reprezentowane przez przedmioty takie jak broń czy meble, z nowoczesnymi – luksusowymi rzeczami (m.in. porcelana, szkło), charakterystycznymi dla zachodniego modelu konsumpcji, który od drugiej połowy XVIII w. zyskiwał wśród szlachty popularność. Nie zabrakło w niej również przedmiotów służących rozwojowi intelektualnemu (np. książki) czy też mobiliów unikatowych, rzadko spotykanych w szlacheckich inwentarzach, takich jak mapy czy przedmioty służące rozrywce. Zgromadzone przez Orlików rzeczy stały się więc wyrazem nie tylko ich potrzeb i aspiracji, lecz także szerokich zainteresowań. Dokładne zbadanie owych mobiliów po-

⁷⁸ Zob. V. Bůžek, H. Bůžková, *Klenoty v renesančních a manýristických domácnostech na jihu Čech*, „Jihočeský sborník historický” 1994, R. 63, s. 23–43; D. Stehlíková, *Encyklopedie českého zlatnictví, stříbrnictví a klenotnictví*, Libri, Praha 2003; J. Dumanowski, *Przepych i tezauryzacja. Bizuteria w inwentarzach ruchomości szlachty wielkopolskiej z XVIII wieku*, [w:] *Bizuteria w Polsce. Treści, teksty, przesłania*, red. K. Kuczwajd, Toruńska Oficyna Wydawnicza, Toruń 2005, s. 53–55; A. Křížová, *Šperk od antiky po současnost*, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2015.

⁷⁹ U. Kicińska, *Splendory domowe...*, s. 462–463.

⁸⁰ ZAO, Velkostatek Dolní Žitovice 1738–1945, inv. č. 11, sign. 1, *Silber Effecten, und von Werts*, b.p.

⁸¹ Ibidem.

zvolilo natomiat dostrzec, w jaki sposób członkowie tego rodu wykorzystywali swój majątek do manifestowania statusu społecznego i prestiżu, a także w jakim stopniu naśladowali styl życia zamożniejszych warstw społecznych.

Bibliografia

Žródła archiwalne

Zemský archiv v Opavě, knihovna, sign. Ch 151.

Zemský archiv v Opavě, Velkostatek Dolní Životice 1738–1945, inv. č. 11, sign. 1.

Zemský archiv v Opavě, odd. Olomouc, Lenní dvůr Kroměříž. Díl V. Spisylén olomouckých biskupů a arcibiskupů. Svazek 46. Lenní statek Dolní Životice a Hertice (1590)–1874, inv. č. 11302, sign. R-IV-d-3/1, kart. 802; inv. č. 11312, sign. R-IV-d-5/1, kart. 802; inv. č. 11438, sign. Sperr. I/2, kart. 815; inv. č. 11512, sign. VI/66, kart. 825.

Opracowania

Bakala Jaroslav, *Poznámky o zámecké knihovně v Dolních Životicích z r. 1790*, „Časopis Slezského muzea – série B” 1958, R. 7, s. 114–117.

Barycz Henryk, *Polacy na studiach w Rzymie w epoce Odrodzenia (1440–1600)*, Polska Akademia Umiejętności, Kraków 1938.

Bauer Rotraud, Haupt Herbert, *Das Kunstkammerinventar Kaiser Rudolfs II. 1607–1611*, Anton Schroll, Wien 1976.

Blom Philipp, *Sammelwunder, Sammelwahn. Szenen aus der Geschichte einer Leidenschaft*, Eichborn, Frankfurt am Main 2004.

Blom Philipp, *To Have and o Hold: An Intimate History of Collectors and Collecting*, Abrams Press, New York 2003.

Brouk Bohuslav, *Lidé a věci*, Václav Petr, Praha 1947.

Brožková Helena, *Když byl porcelán novinkou a lovit se prostě slušelo*, „Umění a řemesla” 1998, R. 39, č. 1, s. 55–60.

Brožková Helena, Církľ Jiří, Drahotová Olga, Rous Jan, Slaviček Lubomír, *Sběratelství*, Svoboda, Praha 1983.

Bukovinská Beket, *Kunstkamora Rudolfa II. ve světle inventáře z let 1607–1611*, [w:] *Společnost v zemích habsburské monarchie a její obraz v pramenech (1526–1740)*, edd. Václav Bůžek, Pavel Král, Jihočeská univerzita, České Budějovice 2006, s. 121–147.

Bůžek Václav, Bůžková Hana, *Klenoty v renesančních a manýristických domácnostech na jihu Čech*, „Jihočeský sborník historický” 1994, R. 63, s. 23–43.

Černý Karel, *Ze zámoří do Čech. Čokoláda, čaj a káva v raném novověku*, Academia, Praha 2020.

Cimburek František, Halák Jan, Herain Karel, Wirth Zdeněk, *Dějiny nábytkového umění*, d. 3, Rovnost, Brno 1950.

Diviš Jan, *Evropský porcelán*, Artia, Praha 1985.

Dolínek Vladimír, Šach Jan, *Historické lovecké zbraně*, Aventinum, Praha 2018.

Dostál Josef, *Inventář svršků na panství rychnovském z doby konfiskací pobělohorských*, „Časopis pro dějiny venkova” 1926, R. 13, s. 208–212.

- Dumanowski Jarosław, *Meble w dworach wielkopolskich w XVIII wieku: materialne ramy przestrzeni prywatnej i społecznej*, [w:] *Dom, majątek, klient, sługa. Manifestacja pozycji elit w przestrzeni materialnej i społecznej (XIII–XIX wiek)*, red. Marcin Rafał Pauk, Monika Saczyńska, Wydawnictwo Instytutu Archeologii i Etnologii PAN, Warszawa 2010, s. 201–212.
- Dumanowski Jarosław, *Przepych i tezauryzacja. Biżuteria w inwentarzach ruchomości szlachty wielkopolskiej z XVIII wieku*, [w:] *Biżuteria w Polsce. Treści, teksty, przesłania*, red. Katarzyna Kuczwajd, Toruńska Oficyna Wydawnicza, Toruń 2005, s. 53–55.
- Górniak-Durose Małgorzata, *Psychologiczne aspekty posiadania – między instrumentalnością a społeczną użytecznością dóbr materialnych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2002.
- Grijp van der Paul, *Passion and Profit: Towards an Anthropology of Collecting*, Lit, Berlin 2006.
- Gróman Ladislav, *Dolní Životice. Náš domov. (Z minulosti a súčasnosti slezské obce)*, obec Dolní Životice, Dolní Životice 1995.
- Gross Hynek, *Inventář zámku Český Krumlov, sepsaný roku 1600 Václavem Březanem*, „Ročenka Vlastivědné společnosti jihočeské při Městském museu v Českých Budějovicích za rok 1929” 1930, s. 16–26.
- Hrdlička Josef, *Nově objevený inventář renesančních interiérů zámku v Telči z roku 1589*, „Jihočeský sborník historický” 1994, R. 63, s. 178–184.
- Jakubec Ondřej, *Rudolf II. a rudolfínské umění. Císařský mecenát a sběratelství*, „Dějiny a současnost: kulturně historická revue” 2012, R. 34, č. 2, s. 32–34.
- Jung Jiří, *Lichnovští z Voštic a jejich sběratelské a stavební aktivity v letech 1848–1928*, Ostravská univerzita, Ostrava 2017.
- Jung Jiří, *Sbírka moderního umění knížat Lichnovských*, [w:] *Sborník Národního památkového ústavu v Ostravě*, edd. Renata Skřebská, Martin Strakoš, Národní památkový ústav, územní odb. prac. v Ostravě, Ostrava 2018, s. 33–42.
- Kalousová Pavla, *Kuchyně a stolnění na šlechtických sídlech*, Pavla Kalousová, Praha 2016.
- Kamecka Małgorzata, *„Do cudzych krajów”. Edukacyjne podróże szlachty polskiej do Francji w epoce saskiej*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2012.
- Kicińska Urszula, *Splendory domowe w staropolskich inwentarzach ruchomości*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” 2017, R. 65, nr 4, s. 461–470.
- Kindl Miroslav, *Sběratelství v éře biskupa Karla*, [w:] idem, *Karel z Lichtensteinu-Castelcornia (1624–1695): místa biskupovy paměti*, Muzeum umění Olomouc, Olomouc 2019, s. 289–295.
- Klučina Petr, *Zbroj a zbraně. Evropa 6.–17. století*, Paseka, Praha 2004.
- Konopiský Petr, Moudrý Petr, *Chladné zbraně – Šavle habsburské monarchie 16.–20. století. Ze sbírek Vojenského historického muzea v Praze*, Ars-Arm, Praha 1991.
- Kowalska Helena, *Orlik Stanisław h. Nowina (zm. 1559)*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 24, red. Bolesław Olszamkowski, Zygmunt Padlewski, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław 1979, s. 205.
- Kräftner Johann, *Lichtenštejnové jako sběratelé umění a mecenáši*, „Časopis Matice moravské” 2013, R. 132, s. 215–226.
- Křížová Alena, *Šperk od antiky po současnost*, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2015.
- Kubeš Jiří, *Reprezentační funkce sídel vyšší šlechty z českých zemí (1500–1740)*, České Budějovice 2005, niepublikowana praca doktorska obroniona na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Południowoczeskiego w Czechich Budziejowicach.
- Kubica Michal, *Deputování stavů Opavsko-krnovského knížectví na slezském veřejném konventu v druhé polovině 18. století*, „Slezský sborník” 2019, R. 117, č. 2, s. 4–29.

- Kubica Michal, *Zemský hejtman ve spirále dluhů – Karel František hrabě Orlik z Laziska*, [w:] *Sigilla – arma – monetae. Sborník příspěvků k 70. narozeninám profesora Tomáše Krejčíka*, edd. Jiří Brňovják, Petr Elbel, Masarykova univerzita, Brno–Ostrava 2021, s. 453–473.
- Kublin Grzegorz, *Rodzina Orlików i jej związki z dominikańskimi klasztorami w Krakowie i Raciborzu*, „Rocznik Krakowski” 2022, R. 88, s. 75–97.
- Lengyelová Tünde, *Život na šľachtickom dvore. Odev, strava, domácnosť, hygiena, voľný čas*, Slovart, Bratislava 2016.
- Lifka Bohumír, *Exlibris a supralibros v českých korunních zemích v letech 1000 až 1900*, Spolek sběratelů a přátel exlibris v Praze, Praha 1980.
- Lukášová Eva, *Zámecké interiéry. Pohledy do aristokratických sídel od časů renesance do doby první poloviny 19. století*, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2015.
- Malewski Czesław, *Rodziny szlacheckie na Litwie w XIX wieku. Powiaty lidzki, oszmiański i wileński*, Fundacja Lanckorońskich, Warszawa 2016.
- Marešová Dana, *Ušlechtilé nápoje. Káva, čaj a čokoláda na šlechtických sídlech Čech a Moravy ve druhé polovině 17. a 18. století na základě výzkumu zámeckých a palácových inventářů*, „Opera historica: časopis pro dějiny raného novověku” 2018, R. 19, č. 2, s. 191–204.
- Marešová Dana, Demeter Peter, *Šlechtické neřesti. Káva a čokoláda na šlechtických sídlech Čech a Moravy*, Národní památkový ústav, územní odb. prac. v Českých Budějovicích, České Budějovice 2017.
- Mašek Petr, *Biblioteka Dworska z Solcy*, „Pamiętnik Cieszyński” 1996, R. 11, s. 36–42.
- Mašek Petr, *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti*, d. 2: N–Ž, Argo, Praha 2010.
- Mašek Petr, *Zámecké, hradní a palácové knihovny v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, [w:] *Zámecké, hradní a palácové knihovny v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. K výstavě 50 let oddělení zámeckých knihoven Knihovny Národního muzea 1954–2004*, edd. Petr Mašek, Helga Turková, Národní muzeum, Praha 2004, s. 1–4.
- Mašek Petr, *Knihovna zámecká Solca*, „Knihy a dějiny” 1996, R. 3, č. 2, s. 26–32.
- Mączak Antoni, Tygielski Wojciech, *Grand Tour. O nowożytnych podróżach*, „Borussia” 2001, R. 24/25, s. 17–32.
- Musil František, *Neznámé zámky Moravy a Slezska*, Šmíra-Print, Ostrava 2015.
- Nachtmannová Alena, *Mezi tradicí a módou. Odívání v Čechách od renesance k baroku*, Národní památkový ústav, územní odb. prac. středních Čech v Praze, Praha 2012.
- Nebeská Barbora, Mašek Petr, *Slezské zámecké knihovny. Katalog výstavy 23.9–26.12.2021*, Národní památkový ústav, územní odb. prac. v Českých Budějovicích, České Budějovice 2021, s. 18–19.
- Nemec Miroslav, *Mužský odev 18. století v zrcadle soudních písmenností z Liptovskej stolice*, „Český lid: Czech Ethnological Journal” 2023, R. 110, č. 1, s. 85–107.
- Neudertová Michaela, *Item ve velkém fraucimře před lusthausem se nachází...”. Příspěvek ke studiu inventářů pozdně renesančních rezidencí v severozápadních Čechách*, [w:] *Aristokratické rezidence a dvory v raném novověku*, edd. Václav Bůžek, Pavel Král, Jihočeská univerzita, České Budějovice 1999, s. 163–199.
- Oděv v Čechách ve středověku a raném novověku. Sborník příspěvků ze specializované konference uspořádané Národním památkovým ústavem, územním odborným pracovištěm středních Čech v Praze 14. října 2015*, edd. Alena Nachtmannová, Olga Klapetková, Národní památkový ústav, územní odb. prac. středních Čech v Praze, Praha 2016.
- Pelcová Naděžda, *Evropské myšlenkové tradice k hodnotám evropské civilizace*, Univerzita Karlova, Praha 1998.

- Penkała-Jastrzębska Anna, *Mit srebrnej łyżeczki? Przedmioty prestiżowe w szlacheckich inwentarzach majątkowych z ksiąg grodzkich województwa krakowskiego w czasach saskich*, „Kwartalnik Historyczny” 2020, R. 127, nr 1, s. 33–62.
- Pešek Jiří, *Pozůstalostní inventář jako pramen poznání kultury každodenního života*, [w:] *Kultura každodenního života českých a moravských měst v předbělohorské době*, ed. Václav Bůžek, Jihočeská univerzita, České Budějovice 1991, s. 30–42.
- Petráň Josef, Petráňová Lydia, *Venkov a město*, [w:] *Dějiny hmotné kultury*, sv. 2, č. 1: *Kultura každodenního života od 16. do 18. století*, ed. Josef Petráň, Karolinum, Praha 1995, s. 222–456.
- Petráňová Lydia, Petráň Josef, *Oděvní kultura*, [w:] *Dějiny hmotné kultury*, sv. 2, č. 2: *Kultura každodenního života od 16. do 18. století*, ed. Josef Petráň, Karolinum, Praha 1997, s. 847–908.
- Popielek Bożena, „Manelek dwie i pereł sznurów cztery”. *O szlacheckich inwentarzach posagowych i pośmiertnych XVII wieku*, „Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis. Studia Historica IV” 2005, R. 28, s. 166–173.
- Pośpiech Andrzej, *Majątek osobisty szlachcica w świetle wielkopolskich pośmiertnych inwentarzy ruchomości z XVII wieku*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” 1981, R. 29, nr 3, s. 463–482.
- Pośpiech Andrzej, *Pułapka oczywistości. Pośmiertne spisy ruchomości szlachty wielkopolskiej z XVII wieku*, Letter Quality, Warszawa 1992.
- Pośpiech Andrzej, *Srebrna łyżka – probierz szlacheckiej zamożności? (Przykład Wielkopolski XVII wieku)*, [w:] *Nędza i dostatek na ziemiach polskich od średniowiecza po XX wiek*, red. Janusz SztetyleŃ, Semper, Warszawa 1992, s. 151–162.
- Przeglętko Marcin, *Przedmioty niezwykle i typowe w osiemnastowiecznych spisach „mobioliów”. Inwentarz ruchomości podkomorzego wschowskiego Ignacego Niezychowskiego*, „Historia i Polityka” 2015, R. 6, s. 9–24.
- Ročko Agata, *Porcelomania oświeconych*, [w:] *Codziennosc i niecodziennosc oświeconych*, t. 1: *Przyjemności, pasje i upodobania*, red. Bożena Mazurkova, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2013, s. 127–145.
- Šach Jan, Moudrý Petr, *Chladné zbraně v habsburské monarchii*, Ars-Arm, Praha 1998.
- Scheicher Elisabeth, *Die Kunst und Wunderkammern der Habsburger*, Molden Wien, Wien 1979.
- Schloss Schönstein, [w:] *Troppauer Heimat-Chronik. Beiträge zur Heimatgeschichte und zur Pflege der alten Heimatgemeinschaft des Oppa- und Altvaterlandes*, Hrsg. Heimatkreisgemeinschaft Troppau e.V., Sitz München, Heimat Chronik Verlag, Bamberg 1964, s. 254–255.
- Sękowski Roman, *Herbarz szlachty śląskiej*, t. 6, Fundacja „Zamek Chudów”, Katowice 2008.
- Slaviček Lubomír, *Dvě podoby barokního šlechtického sběratelství 17. století v Čechách: sbírky Otty Nostice ml. (1608–1665) a Františka Antonína Berky z Dubé (1649–1706)*, [w:] *Život na dvorech barokní šlechty (1600–1750)*, ed. Václav Bůžek, Jihočeská univerzita, České Budějovice 1996 s. 483–513.
- Slaviček Lubomír, *„Sobě, umění, přátelům”. Kapitoly z dějin sběratelství v Čechách a na Moravě 1650–1939*, Společnost pro odbornou literaturu – Barrister & Principal, Brno 2007.
- Slaviček Lubomír, *Zámecká obrazárna v Rájci nad Svitavou a sběratelství rodu ze Salm-Reiferscheidtů ve světle pramenů*, „Opuscula historiae atrium. Časopis Semináře dějin umění Filozofické fakulty Masarykovy univerzity” 2014, R. 63, č. 1–2, s. 94–119.
- Šnajdrová Evženie, *Palné zbraně v době baroka*, [w:] *Barokní Praha – barokní Čechie 1620–1740. Sborník příspěvků z vědecké konference o fenoménu baroka v Čechách*, Praha, Anežský klášter a Clam-Gallasův palác, 24.–27. září 2001, edd. Olga Fejtová, Václav Ledvinka, Jiří Pešek, Vít Vlnas, Scriptorium, Praha 2004, s. 875–886.

- Soukupová Lýdie, *Lůžko a postel (Pokus o sémioticko-funkční analýzu)*, [w:] *Pocta Josefu Petrářovi. Sborník prací z českých dějin k 60. narozeninám prof. dr. Josefa Petráře*, edd. Zdeněk Beneš, Eduard Maur, Jaroslav Pánek, Historický ústav ČSAV, Praha 1991, s. 113–133.
- Spurný František a kol., *Hrady, zámky a tvrze ve Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, d. 2, Svoboda, Praha 1983.
- Stehlíková Dana, *Encyklopedie českého zlatnictví, stříbrnictví a klenotnictví*, Libri, Praha 2003.
- Stibor Jiří, *Černá ovce rodu Orlíků z Laziska (ze života těšínské šlechty v 17. století)*, „Těšínsko” 1993, R. 36, s. 7–10.
- Stibor Jiří, *Orlík z Laziska*, [w:] *Biografický slovník Slezska a severní Moravy*, d. 4 (16), ed. Lumír Dokoupil, Ostravská univerzita, Ostrava 2003, s. 78–91.
- Teplý František, *Telecké inventáře*, „Časopis Společnosti přátel starožitností českých v Praze” 1927, R. 35, s. 171–176.
- Tesař Petr, *Kostel Nejsvětějšího Spasitele v Dolních Životicích*, Římskokatolická farnost Dolní Životice, Dolní Životice 2008.
- Tesař Petr, *Nejstarší dějiny enkláv moravských na Opavsku*, „Věstník Matice Opavské” 1914, R. 22, s. 1–30; 1921, R. 26–27, s. 1–44; 1922, R. 28, s. 1–21.
- Turek Adolf, *Przybysze z Polski w Opawskiem, Karniowskiem i na morawskich enklawach w XVI i XVII wieku*, „Sobótka” 1951, R. 6, s. 232–244.
- Urs Sommer Andreas, Winter Dagmar, Skirl Miguel, *Die Hortung. Eine Philosophie des Sammelns*, Parerga, Düsseldorf 2000.
- Vaňková Lenka, Pilná Veronika, *Metodika datování a interpretace portrétů 16.–18. století pomocí historické módy*, Národní památkový ústav, územní odb. prac. středních Čech v Praze, Praha 2013.
- Vaverková Zuzana, *Historické zbraně 15.–19. století. Rytíř, voják, kavalír, lovec*, Jihočeské muzeum, České Budějovice 1996.
- Veselá Lenka, *Knihy na dvoře Rožmberků*, Scriptorium, Praha 2005.
- Vojtal Petr, *Výsledky průzkumu zámku v Dolních Životicích*, [w:] *Sborník Památkového ústavu v Ostravě*, edd. Jiří Gwuzd, Jana Purkyňová, Památkový ústav v Ostravě, Ostrava 1994, s. 41–43.
- Wagner Eduard, *Zbraně sečné a bodné*, Aventinum, Praha 2004.
- Windisch-Graetz Franz, *Möbel Europas. Renaissance und Manierismus. Vom 15. Jahrhundert bis in die erste Hälfte des 17. Jahrhunderts*, Klinkhardt & Biermann, München 1983.
- Wirth Zdeněk, *Inventář zámku litomyšlského z r. 1608*, „Časopis Společnosti přátel starožitností českých v Praze” 1913, R. 21, s. 123–125.
- Zimmer Jürgen, *Die Schatz- und Kammer Kaiser Rudolf II. in Prag. Inventare und Listen im Kontext weiterer Quellen von 1576 bis 1860*, Artefactum, Praha 2021.